

**ROCZNIK HISTORYCZNY
MUZEUM HISTORII
POLSKIEGO
RUCHU LUDOWEGO**

Nr 35
Warszawa 2019

Kolegium redakcyjne
Stanisław Dąbrowski
Janusz Gmitruk – przewodniczący
Arkadiusz Indraszczyk – sekretarz
Stanisław Jaczyński
Jerzy Mazurek
Kazimierz Przybysz
Tadeusz Skoczek
Romuald Turkowski

Artykuły i materiały recenzowane

MUZEUM HISTORII
POLSKIEGO RUCHU LUDOWEGO
02-730 Warszawa
al. Wilanowska 204
tel./fax (0-22) 843-78-73, 843-38-76
www.mhprl.pl
e-mail: mhprl@mhprl.pl

Oddział w Sandomierzu
27-600 Sandomierz
Rynek 9
tel. (0-15) 832-21-41
e-mail: i.zamojska@mhprl.pl

Oddział w Piasecznie k. Gniewa
83-123 Piaseczno
tel. (0-58) 535-14-29
e-mail: m.lidzbarski@mhprl.pl

ISSN 1425-834-X

Realizacja na zlecenie Wydawcy
OFI – Krzysztof Gawrychowski

Zamiast wstępu

„Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” obchodzi jubileusz ciągłości edycji. Jego tom 35 zbiega się z 35-leciem działalności Muzeum. Zaczynało się bardzo skromnie – od nazwy zeszytu i skromnej objętości, ale po przeprowadzeniu się Muzeum do nowej siedziby w Żółtej Karczynie przy al. Wilanowskiej 204 w Warszawie, wraz z rozwojem organizacyjnym ludowej placówki muzealnej i umacnianiem jej pozycji, objętość i zawartość merytoryczna jej periodyku rosły.

Jubileusz Muzeum skłania do refleksji na temat przeszłości, ponieważ jest ona częścią integralną procesu rozwoju naszej instytucji. Przypomnę kilka faktów, o których wcześniej nie pisałem.

Pierwszy dyrektor i organizator Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego dr Józef Fajkowski zainwestował w nowo powstałą placówkę swoją wiedzę, talent organizacyjny i kontakty osobiste w Ministerstwie Kultury. Stworzył profesjonalny zespół pracowników i pozyskał do współpracy wybitnych działaczy ruchu ludowego, a także historyków. Stosunki między bliźniaczymi placówkami – Zakładem Historii Ruchu Ludowego (ZHRL) i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego (MHPRL) – układały się harmonijnie. Pracownicy naukowcy ZHRL, wśród których wówczas byłem – życzliwie wspierali młode Muzeum pamiątkami, artykułami do jego periodyku i swym uczestnictwem w organizacji wystaw. Odejście po kilku latach pracy w Muzeum dr. Józefa Fajkowskiego było przedwczesne i okazało się niepomyślne dla tej placówki.

Jego następcą dr Józef Emil Czajkowski nie umiał ułożyć dobrej współpracy z ludźmi i instytucjami kultury, a także z ówczesnym kierownictwem Polskiego Stronnictwa Ludowego. Być może Muzeum nie było tą instytucją, która odpowiadała jego ambicjom. ZHRL i powołane w roku 1992 Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne (LTNK) nadal jednak współpracowały z Muzeum, wspierały jego dyrektora w staraniu o podniesienie prestiżu i umocnienie ludowej placówki muzealnej. Muzeum w tym czasie znalazło się w dobrej sytuacji, ponieważ w rządzie koalicyjnym SLD-PSL ministrami kultury byli Kazimierz Dejmek i Zdzisław Podkański. Wpłynęło to jednak tylko na podniesienie ambicji politycznych ówczesnego dyrektora MHPRL. Zamiast kontynuować dobrze rozwijającą się współpracę Muzeum i ZHRL J.E. Czajkowski podjął próbę przejęcia zbiorów Zakładu. Spotkało to się ze zdecydowanym sprzeciwem pracowników ZHRL i wprowadziło niepotrzebne animozje pomiędzy tymi dwoma instytucjami.

Koniunktura dla Muzeum zakończyła się w październiku 1997 roku, po przegranych wyborach przez Polskie Stronnictwo Ludowe. Jeszcze przed nimi Minister Kultury i prezes PSL prowadzili ze mną negocjacje na temat objęcia funkcji dyrektora Muzeum po odwołanym wcześniej J.E. Czajkowskim, lecz nie byłem tym

zainteresowany, ponieważ kierowałem wówczas Zakładem Historii Ruchu Ludowego i równocześnie pracowałem na uczelni. Rekomendowałem natomiast ministrowi Zdzisławowi Podkańskiemu inną kandydaturę – Janiny Kupiec, kierownika Muzeum Wincentego Witosa w Wierchosławicach. W czerwcu 1997 roku zarówno Minister, jak i Janka Kupiec byli przychylnie nastawieni do takiego rozwiązania.

Po moim powrocie z długiego urlopu pod koniec sierpnia 1997 roku sprawa kandydata na dyrektora Muzeum powróciła. Sytuacja skomplikowała się, ponieważ Janina Kupiec po namyśle nie chciała przyjąć ciężaru funkcji dyrektora Muzeum i przeprowadzki na stałe do Warszawy. Ewentualnie brała pod uwagę pracę ograniczoną do pół etatu jako wicedyrektor. W tym czasie Muzeum potrzebowało jednak szybko nowego dyrektora z przygotowaniem naukowym do pełnienia tej funkcji. Przekonywanie Janki Kupiec nie przyniosło rezultatu. A Minister naciskał i szukał poparcia dla swoich koncepcji u prezesa Stronnictwa.

Jak to bywa w polityce, prezesom i ministrom się nie odmawia. Zgodziłem się więc na tymczasowe objęcie funkcji dyrektora Muzeum z głównym przesłaniem ratowania jego majątku. Chodziło o Pałac Blanka – przekazany przez Ministra na siedzibę dla Muzeum. Darowizna ta była zagrożona, ponieważ Przedsiębiorstwo Państwowe Konserwacji Zabytków nadal administrowało Pałacem Blanka, a jego pomieszczenia wynajmowało Bankowi Współpracy Europejskiej, którego właścicielem był Aleksander Gudzwaty, jeden z najbogatszych Polaków przełomu XX i XXI wieku. Bank wcześniej zawarł dwie umowy z Przedsiębiorstwem Państwowym Pracownie Konserwacji Zabytków (PKZ). Jedną – wynajmu, a drugą – o ratowaniu zabytków. Ta ostatnia umożliwiała mu inwestowanie w remonty Pałacu, które wchodziły na hipotekę jego zadłużenia. Była obawa, że A. Gudzwaty przy cichym przyzwoleniu PKZ przejmie Pałac na własność. Mój poprzednik – dyrektor MHPRL J.E. Czajkowski do tego stopnia się skonfliktował z kierownictwem Banku wraz z jego właścicielem i PKZ, iż strony nie mogły podjąć żadnych negocjacji. Miał też koncepcję wykorzystania „Samoobrony” Andrzeja Leppera do zorganizowania „najazdu kosynierów” na Pałac Blanka i zajęcia go dla Muzeum siłą. „Samoobrona” była do tego przygotowana.

Przychodząc na stanowisko dyrektora Muzeum 4 września 1997 roku, nie dokonywałem początkowo żadnych zmian kadrowych, ponieważ nie zamierzałem wiązać się z tą instytucją na dłużej. Jedyne przejąłem funkcję redaktora naczelnego „Rocznika Historycznego Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, ponieważ kolejny numer należało przygotować do druku. Nie chciałem, aby stracił ciągłość swej edycji.

Lecz każda tymczasowość i prowizorka przemienia się często w trwałe rozwiązanie. I tak też stało się w moim przypadku na kolejne ponad 20 lat. Przyjąłem wówczas to wyzwanie ponieważ przekonano mnie, że uchylenie się od trudności i rezygnacja będzie potraktowana jako moja osobista porażka.

Po objęciu przeze mnie funkcji dyrektora MHPRL okazało się, że skomplikowane sprawy majątkowe placówki wymagają poważnych zmian kadrowych i głębszego

zaangażowania w ich doprowadzenie do szczęśliwego końca. Co nastąpiło wiosną 1998 roku, gdy Muzeum zgodnie z ustaleniami z PKZ ostatecznie przejęło administrację Pałacu Blanka.

Wsparcie kolegów sprawiło, iż przyjąłem to wyzwanie. Przekonano mnie, że uchylenie się od trudności i rezygnacja będzie potraktowana jako moja osobista porażka. Miałem też wówczas pod swoim kierownictwem równocześnie Zakład i Muzeum. Dawało to jednak znacznie większe możliwości działalności naukowej, badawczej, wydawniczej i popularyzatorskiej. Mimo różnych trudności działalność Muzeum z biegiem lat stawała się coraz bardziej aktywna. Zakład Historii Ruchu Ludowego wspierany przez LTNK rozpoczął organizowanie Kongresów Historyków Wsi i Ruchu Ludowego, a dynamika jego działania zaskakiwała władze Stronnictwa.

Periodyk Muzeum – mimo że wydawaliśmy coraz więcej innych publikacji – zawsze był wizytówką naukową naszej instytucji. Zmieniliśmy jego szatę graficzną, otworzyliśmy na środowiska naukowe. Staraliśmy się, aby zachować nie tylko dotychczasową strukturę pisma, ale jeszcze ją wzbogacić. „Rocznik” zamieszcza informacje o bieżącej działalności Muzeum. Daje przegląd naszych dokonań naukowych, edytorskich i wystawienniczych, osiągnięć w gromadzeniu, rejestracji i opracowaniu zbiorów. Szczególnie duże osiągnięcia mamy w tworzeniu kolekcji obrazów z problematyki historycznej, kupowanych na aukcjach, jak i powstałych podczas plenerów malarskich. Zakupione ostatnio archiwum Stanisława Mikołajczyka dodatkowo wzbogaciło nasze kolekcje.

35-lecie Muzeum to też czas doniosłych rocznic w dziejach Polski i ruchu ludowego związanych z obchodami 100-lecia odzyskania niepodległości. Przyjęliśmy w naszym programie długotrwałej misji Muzeum, iż obchody te będziemy kontynuować do 2023 roku. W roku 2019 nie zapomnieliśmy o dokonaniach naszych przodków na niwie parlamentarnej i samorządowej.

100. rocznica Sejmu Ustawodawczego wybranego 26 stycznia 1919 roku była okazją do przypomnienia o osiągnięciach chłopskiego sejmku, najbardziej pracowitego w dziejach polskiego parlamentaryzmu. 28 czerwca obchodziliśmy 100. rocznicę Traktatu Wersalskiego. Jego podpisanie przez premiera Ignacego Jana Paderewskiego dało podstawę prawną do funkcjonowania państwa polskiego w Europie i na świecie. Rocznicę tę uczciliśmy specjalną konferencją naukową „Od Wersalu do Poczdamu”, podkreślając aspekty bezpieczeństwa Polski przed II wojną światową i po jej zakończeniu.

W sposób szczególny omówiliśmy i opisaliśmy doświadczenia samorządowe ludowców. Dyskusje i konferencje na ten temat organizowaliśmy wspólnie z Muzeum Niepodległości. Były one organizowane łącznie z obchodami 20. rocznicy samorządu terytorialnego na Mazowszu. Ich pokłosiem były wydane w koedycji cztery publikacje na ten temat.

Wspólnie z Muzeum Niepodległości zorganizowaliśmy dwie kolejne konferencje: na 100-lecie policji oraz biograficzną – o biskupach polskich na świecie. Te

wydarzenia naukowe świadczą o rozległości zainteresowań naukowych naszych instytucji kultury nad losami rodaków na świecie. W przyszłości badaniami nad tą tematyką będzie kierował organizowany obecnie nowy oddział MHPRL o nazwie: Oddział Wychodźstwa im. Ignacego Jana Paderewskiego z siedzibą w tzw. willi Narutowicza w Warszawie.

Kolejny 35 tom „Rocznika” nie odbiega treścią od poprzednich. Artykuły niosą różnorodne treści poznawcze. Rozpoczynamy artykułem poświęconym stosunkom ruchu ludowego i Kościoła katolickiego, by w ten sposób zaakcentować 100-lecie urodzin św. Jana Pawła II przypadające w 2020 r. Dalej publikujemy artykuły młodych naukowców – Aleksandra Kozubowskiego i Tadeusza Mroziuka – dotyczące okresu odzyskiwania niepodległości w latach 1914–1918. Z kolei Karolina Supernak w swym tekście przybliży problematykę martyrologii wsi w czasie II wojny światowej poprzez opis zbrodni hitlerowskich w gminie Irządze. Artykuły Daniela Koteluka i Romualda Turkowskiego wprowadzają Czytelników w zagadnienia propagandy kolektywizacji wsi i represji wobec tych, którzy się jej przeciwstawiali. Andrzej Kaczorowski analizuje zachowania i postawy chłopów ludowych środowisk opozycyjnych wobec pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. W dziale biografii przypominamy postać biskupa Wawrzyńca Goślickiego. W dziale materiałów źródłowych Arkadiusz Indraszczyk prezentuje dokument dotyczący prób zjednoczenia ludowców na emigracji. Publikujemy także wspomnienia gen. Norberta Michty z, jak to sam o nazwał, Jego drogi do Batalionów Chłopskich.

Uczestniczyliśmy też w wyjątkowej uroczystości zorganizowanej przez UMCS w Lublinie – w Jubileuszu 80. rocznicy urodzin prof. dr. hab. Jana Jachymka, powiązanej z promocją dedykowanej Jemu Księgi Jubileuszowej.

Prof. dr. hab. Jan Jachymek to wybitny polityk, naukowiec, humanista, człowiek renesansowy, nauczyciel akademicki wielu pokoleń adeptów historii. To on zorganizował szkołę historyków i politologów zajmujących się w Lublinie badaniem ruchu ludowego, nazywaną szkołą Profesora Jana Jachymka. Wspierał mężnym ramieniem, jasnością umysłu i ostrym piórem: Zakład Historii Ruchu Ludowego, którego był dyrektorem, MHPRL jako członek Rady Muzealnej, Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, gdzie pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego. Niech jesień Jego życia będzie pełna słońca i ciepła.

Publikowany kolejny numer „Rocznika” dopełniają recenzje najnowszych publikacji autorstwa Mateusza Ratyńskiego, Tomasza Dobrowolskiego, Janusza Gmitruka, Alexa Storożyńskiego. Sprawozdanie z obchodów 35-lecia Muzeum, pióra Doroty Pasiak-Wąsik, uzupełnia przegląd naszych rocznicowych dokonań.

Mamy nadzieję, iż na łamach „Rocznika” każdy z Czytelników znajdzie coś dla siebie do przeczytania.

dr Janusz Gmitruk
Dyrektor Muzeum Historii
Polskiego Ruchu Ludowego